

לקח עמים שוחר-דרור

ו. תנועת השחרור האיטלקי: מ"מִצְדוֹת" — לשנות הישגיה*

— „פיאמונט יצאה ממלחמת 1848—49 שבורה ורצוצה; והעטרה שעטרה לה מפלתה — היא שעורה לעסקניה המדיניים, וקודם כל לקאבור, לעשותה בימים הבאים לגרעין הארגון של איטליה המשתחררת.“

„פעולת מנהיגים, אנשי צבא ומדינאים, אינה צריכה להשכיחנה את אשר היה עיקר הגורמים לתחית איטליה — את הפעולה הקיבוצית הכבירה של המון נעלם — — — אשר ידע גם להמתין, גם להעיד, גם למרוד, גם לשתוק, לסגת אחר לשם התקפה מוצלחת, לקחת את הטוב באשר ימצאהו, למוג יחד בסיתורה הרמונית תנועות שונות, וביניהן גם כאלו הסותרות זו את זו...“

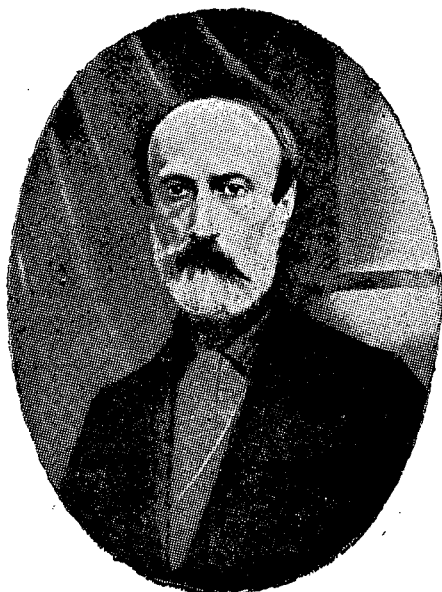
גאֶטנו סְלוֹאֶמיני

שנת „האחרונים על החומה“

שנת 1849, השניה לנסיון הגדול של מהפכה איטלקית, לא היתה כבר עוטה זוהר של תקוות — כקודמתה, 1848, בראשיתה. אך היא שהכילה בשטף מאורעותיה את גילויי הגבורה המובהקים והצרופים ביותר של התקופה ההיא, אשר נהפכו אח"כ לסמלים מעוררים ומחנכים לדור התקומה השני. כורעת תחת עול התבוסה, ותוצאתה — שביתת-הנשק הפוגעת, — ריכזה פיאמונט המוני פליטים וציפתה לרגע התחדשות-הקרב. בדרום כבר „נגמר“ הכל, לאחר שגם מלחמת השלטון העצמי והחופש בסיציליה דוכאה באכזריות, והעיר מאסינה נהפכה לעיי-מפולת, תחת אש ההכחדה בת חמשה ימים (6—2 בספטמבר) של תותחי הצבא שנשלח ע"י „מלך-הפצצה“ ("Il Re-Bomba") פרדיננד הניאפוליטני. ואשר לאיטליה התיכונה הרי בטוסקנה פרצה, בפברואר, מהפכה. הרב-דוכס חמק, והוכרו על רפובליקה והמשכת המלחמה באוסטרים, ויהי-מה, אך למעשה לא נענו שם האיטלקים לקריאה להתגייס לצבא הרפובליקה החדשה ול-„משמר האזרחים“ המזוין; ובראשית אפריל 1849 כבר באה ריאקציה פנימית, וכניעה מפתח נקמתם של האוסטרים ובלחץ האיכרות הטוסקניות, שלא רצתה ב„מהפכותיהם של בני-העיר“. לא כן היה ברומא. לאחר שהאפיפיור התחמק ממדינתו ונס לגאטה, שבמלכות ניאפול, — הוכרזה הרפובליקה, הורחב הצבא, ונוספו גדודי מתנדבים ב„שלטון השלושה“ (הטריאומויראט), שנקבע כרשות המבצעת, היה מאצ'יני שהגיע לרומא מלומברדיה, לרוח החיה והמכונת; ולמעשה — לדיקטטור של הריי פובליקה-במצור. „קיצוני“ זה ידע, לפי עדות כל כותבי הזכרונות וההיסטוריונים, למן אנשי השמאל ועד אנשי הימין, לנהוג את ממשלתו בשיקול-דעת ובמתנינות, באחריות ציבורית לגבי ההווה, ובשיקול היסטורי — לקראת העתיד; ממשלו

(*) פרשה ב' בתולדות תנועת השחרור האיטלקית. פרשה א' — ראה „מערכות“ חוב' מ'.

הוגשם תוך המנעות ממעשה־דיכוי באיזו צורה שהיא, (ואפילו משי- מוש באלמות, "חוקית" להגשמת מגמותיו), ומניעת כל מעשה־טי- רור, אם מאורגן ואם סטיכי. אכן, עתונות הימים ההם (ואף זו שב- ארץ הניטרלית ביותר — באנגליה, והעתונות הרצינית בכלל זה) ידעה להציג את ממשלת מאציני ברומא כשלטון האלמות, הביזה האנסות והרצחנות...

ג'וֹזֵפֶה מַאצִינִי

התכונה (הלוחמת). אכן, מיטב הנוער האיטלקי המהפכני והלוחם זרמו לרומא, ובתוכם גדוד לומברדאים, מגיבורי "חמשת הימים" במילנו בירתם, שזכו בינתיים לאימון ושיטור צבאי בחיל פיאָמונט.

הנה, צרפת הרפובליקאית, שממנה ציפה מאציני לעזרה בשביל ה"רפובליקה" האחת הלטינית" אמנם שלחה צבא רב — לפי צו נשיאה החדש, לואי־נפוליון, — בפיקודו של בן מרשל־נפוליוני, הגנרל אודינו, (עלה בחוף צ'יויטה־וואקיה ב־25־24 באפריל). אבל במקום להגן על הרפובליקה הצעירה, בא הצבא הצרפתי להחזיר את שלטון האפיפיור. בנסיון־חדירתם הראשון לרומא, ב־30 באפריל, הוכו הצרפתים, עם כל אומץ רוחם ויתרונם הצבאי, ע"י תנופת גדודי האיטלקים, "שלא ראו כמסוגלים למלחמה". לדברי היסטוריון שמרני, "הדפם גריבלדי, פשוטו כמשמעו, ע"י מעשה־לחימה עקשני". אך עתה, משנפגע רגש הכבוד הצבאי של צרפת, לא עוד היתה תקוה להימנע מנסיון צרפתי מחודש, בכוחות מוגברים. לשוא היו האיטלקים משרטטים על הקירות בדרך מסעם של הגייסות הצרפתיים את נוסח הסעיף החמישי לחוקת הרפובליקה הצרפתית בעת ההיא, האומר כי "לעולם לא תצא הרפובליקה למלחמה על אחד העמים העומד על חירותו ועל עצמאותו..."

בתקופת "הנופש", שבאה עם שבידת־הנשק עם הצרפתים, איימו על רומא מדרום חטיבות גדולות של צבא ניאפוליטני. גריבלדי, שיצא למסע בראש שדרה, החלשה מהם הרבה, הצליח, ע"י מסעות זריזים ומפתיעים ותכסיסי התקפה

נסערת, לפגוע בהם פגיעה קשה ולאצם לסגת אל תחום מלכותם, נסיגה כללית ומבוהלת.

ג'וֹפָה גְּרִיבֶלְדִי

לאחר משא-ומתן מתעה ומשהה מצד הצרפתיים, שלווה בהבטחות של שלום והסכם מרחיק-לכת, אך שימש כסות-עינים להבאת תגבורת (חודש מאי כולו, 1849), החלה הסתערות פתאומית, אור ל-4 ביוני. הודות לגבורת-ההקרבה של הפאָרסליאָרים הלומברדיים, פרשי-החנית הבולוֹניאָזיים וגדוד אחד שמוצאו מצבא-האפיפיור, לא הצליחו הצרפתים ללכוד אלא חצי מעמדות-המפתח הקדומניות של האיטלקים, אשר להן התכוונו. אך מני אז נתאפשרו הרעשה שיטתית והסתערות על החומות, שהביאו בראשית יולי לכיבושה של רומא, על אף גבורת מגיניה. המנהיגים נמלטו לגולה. גריבלדי, בראש גדוד נאמנים לו, פנה בקריאתו המפורסמת¹⁰, ויצא למסע-נסיגה צפונה מזרחה, דרך הרי אומבריה, אגב קרבות-מאסף מתמידים והיחלצות מכיתורים וממארבים; בהדרגה נתמסמס מחנהו, אף כי הצליח להביא רבים ממנו למקום מבטחים — לרפובליקה העצמאית הזעזועית סן-מרינו. והוא עצמו הגיע (דרך הים האַדריאַטי, הלאַגונות של קומֶקֶיו, הרי-האפנינים וטוסקנה), אל חוף הים התיכון, ומשם הפליג בדוגית לחוף-מבטחים. רבים היו קרבנות המסע הזה בקרב, ואלה שנשבו עונו והוצאו להורג ע"י האויב.

לרפובליקה הרומאית לא היתה כמובן תקוה לנצח נצחון צבאי את צרפת האדירה. אך מאציני תקיף היה בהכרתו, כי עצם הקרב אשר ייערך על רומא ותחת חומותיה, ייצור את העובדה הנפשית של תחיית איטליה ואחדותה הרצונית, ויהיו אשר יהיו תוצאותיו הצבאיות לאלתר. בענין זה חלק על גריבלדי, אשר, בתורת איש-צבא, לא ראה סיכוי להגנת רומא (אף כי קיבל על עצמו את ההחלטה וניסה להגשימה באומץ-רוח ובתקיפות), וצידד בזכות היציאה להרים ועריכת מלחמת-גריליה נרחבת. אין ספק, ששניהם צדקו: גריבלדי בהערכתו הטקטית-החיילית, ומאציני — בראיתו ההיסטורית הקולעת. אכן, אפשר שלא שיער מאציני, עם כל חוֹנוֹ הנבואי¹¹ כי 21 שנה יידרשו עד שתחזור רומא אל חיק ממלכת איטליה המאוחדת; ומשיצא גריבלדי למסע-נסיגתו בין צבאות הצרפתים, הניאפוליטנים והאוסטרים, לא כל השגותיו בדבר אפשרויות מלחמת הגריליה שבהרי איטליה-התיכונה נתאמתו. יאים לפרק זה במהפכה האיטלקית דבריו של ההיסטוריון האנגלי הנודע של תקופת גריבלדי, ג'. מ. טרואליון:—

¹⁰ „אין עמדי בשבילכם לא שכן, לא דירות, ולא מזונות. אני מבטיח רעב, צמא, מסעות יגעים ומות. כל האהב את מולדתו בלבד, ולא בדבר שפתים בלבד, יקום-נא וילך אחרי.”

¹¹ בדברו על בגידת נפוליון ברפובליקה הרומאית התנבא לו אז מאציני, ואמר: „עזוב ונלעג בעיני אלה המתרפסים לפניך כיום, עתיד אתה לרצות את עוון-רומא במותך בארץ-גזירה...” וזה — כ"א שנים לפני כניעת-סדאן.

„כי אכן היה היו ימים שמאציני משל ברומא וגריבלדי היה מגן חומותיה. — דבר זה משתמע כאילו היה זה חלום של פייטן“.

„בין שער סן־פאנקרצ'יא שברוס־מערב חומותיה של רומא לבין קשת־השער שלפני שרידי וילה־קורסיני, בראש הגבעה מערבה, במרחק 400 צעד, שפכה איטליה את מיטב דמה. על דרך מלבינה וצרה זו, ובאותו המעלה הירוק אל שער קורסיני, זו עמדת המפתח, שהצרפתים לפדוה במרמה, ובויליה־ואַסְאֵלו הישנה, מימין לדרך, (הנושאת עדיין את סימני הפגיעות שפגעו בה אז ועודה עומדת בחורבנה עתיר הכבוד), נספו טובי צעיריה של איטליה. הלא הם האנשים, שנועדו לחוק את חוקיה ולהנהיג את צבאותיה ולכתוב את שיריה ותולדותיה בבוא יומה, אלא שסברו כי מצוה היא למות כאן כדי שיומה זה בוא יבוא. כאן היה המקום בו זכתה איטליה ברומא, במחיר דמה, — כאן, ליד שער סן־פאנקרצ'יא, ב־1849, הוא המקום שבו הועלתה תביעתה על רומא ומחירה שולם; עשרים ואחת שנה חלפו, וב־1870 סולק החוב“.

„התמורה אשר בה תלה גריבלדי את תקוותיו — מלחמת גריליה ארוכה על פני הריה ועמקיה של מחצית איטליה — לא באה. תחת זאת עתיד היה להתקיים חלומו של מאציני — קידוש־השם נאפד־האש של הריפובליקה במעמד עילאי אחד של מרי ומות, בתוך העיר הקדושה בה נערמו יחד זכרונותיו ואצרות־חמדו של עולם המערב. איחוד איטליה — רעיון זה, מאציני עשה יותר מכל אדם אחר להפצתו. אך תרומתו האחרונה שבסממל למען משאת־נפש זו שעברה עד־מהרה לידים אחרות, היתה הפגנה גדולה זו אשר הוא היה מארגנה והרוח החיה בה — הלא הוא דברה הגווע של איטליה, השדודה עוד הפעם, שלוח מרומא אל העולם. במצור זה על רומא, מחוזה יאוש, קרב אשר לא לנצחון נועד, עתיד היה גריבלדי — אף על פי שהגניוס של שדה־המערכה הפתוח היה הולמו — ליטול את חלק הגבור הראשי בין גבורים רבים, ולשוות עליו את כל אצילות הניתו ואת תפארת שמו“.

וזאת ליכור: כל „מלחמת־רומא“ באה כבר לאחר שנתחדשה המלחמה בין פיאמונט, הבודדת עתה בשדה־הקרב, ואוסטריה — מלחמה, שלא נמשכה יותר מעשרה ימים (24—14 במרס) כשצבא פיאמונט, שעכשיו פקד עליו הגנרל הפולני חרו־נובסקי, הוכה מכה ניצחת ליד נזברה, המלך קרלו־אלפרטו הסתלק מכסאו, וויקטור־עמונאל בנו, אשר בא תחתיו, נאלץ לחתום על שלום־כניעה עם אוסטריה; מכאן, שמלחמתם של מאציני וגריבלדי התנהלה תוך בידוד מוחלט גם באיטליה עצמה. העיר הצפון־לומברדית, בראשיה, היא לבדה נענתה לקריאת פיאמונט להתקוממות מחודשת ועמדה עוד במרדה. ורק ב־1 באפריל, לאחר עשרת ימי קרבות־רחוב עקשניים ומלאי־גבורה, נכבשה כליל עִי האוסטרים. מעתה לא שרדה אלא „הרפובליקה של סן־מרקו“ המחודשת שבונציה, מעבר ללאַגונותיה. בראשה התייצב שוב דניאל מאַנִין, אשר עליו כתב היסטוריון שמרני למדי ב„היסטורית קמברידג“ לאמור: „זה האדם, שלא היה איש בין הפטריוטים האיטלקים שיעלה עליו בגדולתו וביושר רוחו“. על אף ההרעשה והמגיפות, החזיקה ונציה מעמד עד אבגוסט 1849, ורק משנודע למאַנִין ענין תבוסתה של המהפכה ההונגרית, שבה תלה את תקוותיו לישועה, פתח במו־מ עם האוסטרים, כדי להבטיח את הצלת תושבי העיר, — ויצא לגולה דרך הים האדריאטי.

„סילוק-חשבונות“ וחשבון הנפש

השפטים, אשר עשתה הריאקציה המנצחת באיטלקים שואפי החירות, היו מחרידים. מאות הרוגי מלכות, אלפי גזירות-כלא שנגזרו בשרירות לב, בעיקר בניאפול ובמדינת האפיפיור. משטרו של רדצקי בלומברדו-וינציה היה גם זה וגם אכזר: מאות מיתות בית-דין, אלפי קנוסי מלקות שנדונו בשרירות לב והולקו לעתים עד מוות, החרמות רכוש גולים ונידונים. השנים הללו הן שקבעו את יחס השליה הכללי והמוחלט למשטר הבורבונים הרקוב בניאפול, את הנכונות הנפשית של רוב האיטלקים לבטל את שלטונו החילוני של האפיפיור, את ההחלטה הנמרצת לשים בהודמנות הראשונה קץ לשלטון הזרים בצפון — ויהי מה.

אולם שנות 1848—1849 הבליטו את חולשות האיטלקים: ב־1848 — בראש ראשונה של המדיניות והצבא אשר לממשלות האיטלקיות (שביניהן פיאמונט היתה עיקר-התקווה); וב־1849 — של הדמוקרטיה המהפכנית וגדודי-המתנדבים. אלה ואלה — כל אחד ב„שעתו“ — לא נמצאו לו די אנשים נבונים וחזקים שיוכלו להנחיל בצחוק לענין האיטלקי.

נסיון שתי השנים העיד, כי לשם ניהול מערכה מאוחדת ומתואמת אין די בכך שבתחום הארגוני והפוליטי יהיו „ועדים מהפכניים“ ואגודות חשאיות בנוסח „איטליה הצעירה“, או עסקנות מקומית של חוגי הליברלים למיניהם; ובתחום הצבאי-הלוחם — העיד הנסיון על אפשרויות ההתקוממות, או העמידה בערים ובמצור, אך לעומת זאת הצביע גם על חולשות ארגוניות ונפשיות במסע-מלחמה ממושך וסדיר — מזה, ועל מיעוט היכולת לעריכת מלחמת גרילה נרחבת ומתמדת (רוב אנשי-המהפכה עירוניים היו) — מזה.

תקופת נופש, ריפוי הפצעים וצבירת כוחות מחדש

מ־1849 ועד 1859 נתקיימה המפה המדינית החיצונית של איטליה בכל דבר, כביכול, לפי המתכונת של 1815—1847; אך ב„מפתח“ הציבורית-המדינית הפנימית, זו הנותנת את התוכן המציאותי למפה הרשמית של גבולות וסמכויות, חלו בהדרגה, ובלי שייראו מיד, תהליכי-תמורה רציניים ושרשיים, אשר את מלוא תוצאותיהם העלו על פני השטח רק שנות התמורות, 60—1859.

אמנם, ברוב מדינות איטליה היו כמעט כל השנים ההן שנים של תסוגה ודיכוי. אך בפניה העצמאית האמיתית היחידה שנותרה — בפיאמונט — נתחוללו תמורות ונתבצרו ערכי-לאום, אשר עשאוה, בפעם הראשונה בתולדות איטליה, למרכז אמיתי, למניע דינמי של התקומה האיטלקית ולמכלכל חשבונותיה ותכניותיה. ולא זו בלבד, אלא שבשנים שלאחר מפלות 49—1848 נהפכה פיאמונט למקום-משכנם של מאות אלפים פליטים מחבליה השונים של איטליה (בעיקר מצפונה), ושל אלפי הפעילים שבהם, שנכנסו למנגנון הממשל, לצבא, למסחר, להוראה ולספרות של פיאמונט, וגם לבית-הנבחרים שלה ולממשלתה. מעכשיו נהפכה פיאמונט מעין „איטליה בועיר אנפין“. תחת הנהלתו של ראש-ממשלה צעיר, מרחיק-ראות, נבון וגמיש, — שעם זאת לא הסתיר דעת ממטרותיו — הלא הוא

קאמילו קאבור, החלה פרשת פיתוחה הכלכלי המזורז של הארץ במסילות-ברזל, בכבישים, במנהרות בהרי האלפים, שהם בעלי ערך כלכלי ואסטרטגי גם יחד, בסילוק חומות-מכס ובעשיית חווי מסחר; וכן בטיפוח הצבא ושכלול הביצורים (כדי לתת לפיאמונט אפשרות לעמוד בפני כל הסתערויות אוסטריות שתבוא, עד שבעל-ברית מבחוץ יחיש עזרה), כי מדיניותו של קאבור, עם כל נפתוליה הרבים, היתה בנויה מלכתחילה על שתיים: א. ביצור לא-לתר-מבית (בשטח הכלכלי, — כנ"ל; ובשטח המדיני-ציבורי — ע"י ביצור המבנה הקונסטיטוציוני של המדינה, דבר שפיאמונט היתה היחידה בין ממלכות איטליה אשר התמידה בנאמנותה לו, — וביסוס בית המלוכה הסאבווי. ע"י עשיית נפשות בעם בדרך זו). ב. ציפיה מתמדת לשעת כושר שתבוא, עם הופעת בעל-ברית חזק מחוץ, להגשמת שאיפותיה של איטליה; כי קאבור לא האמין כי תוכלנה להתגשם ע"י כוחות איטליה לבדה, נגד עצמתה של אוסטריה. אכן, מזלה של איטליה גרם שהיתה לה עמדת-מוצא כזאת משלה, סרדיניה-פיאמונט שמה, — עמדה, שבה ניתן לה להרויח זמן ולהתבצר כמעט באין מפריע¹²). בלכתו בדרך זו, עשה קאבור גם מעשה אשר רבים באיטליה דנהו בשעתו לגנאי, מעשה שלא היה מכוון לכאורה לכל תכלית לאומית ממשית: דבר השתתפותה של איטליה במלחמת-קרים, של אנגליה וצרפת נגד רוסיה (5—1854). חיל-המשלוח הסרדיני שלחם בקרים, — אולי לא היה הכרחי לבעלות-הברית מבחינה צבאית, ולא כבש לסרדיניה שום שטחים, ולא גרש מאיטליה שום עריץ; אך הוא איפשר את הופעת קאבור בתחום המדיניות הבין לאומית, בקונגרס השלום של פריז ב-1856, כצד בין הצדדים וכמציג תביעת איטליה לפריקת עול העריצות והשחיתות של משטריה, שכוח זר מקיימם. ציר אנגליה הובא לידי הכרזה, כי משטר האפיפיור הוא „חרפת אירופה“. כל איטליה כולה ראתה בכך נצחון גדול של קאבור ושל העניין האיטלקי, אף על פי שלא הושגה כאן שום „תכלית“ של ממש.

שעת הכושר באה ב-1859. הציר, שעליו נסבו כל משטרי איטליה הרקובים, היה שלטונה של אוסטריה באזור-המפתח האיסטרטגי והמדיני של איטליה, הלא הוא אזור לומברדיה-וונציה, מאז 1848 לא חדלה שם התסיסה, עם כל יתרונותיו של המשטר האוסטרי (בתחום הכלכלה וההשכלה, המשפט והאדמיניסטרציה) על משטרן של רוב מדינות איטליה. האכזריות הפרועה של השלטון הצבאי גרעה הרבה מכוח-המשיכה של המעלות הנ"ל לגבי התושבים, ועקרה כל נכונות להישאר תחת שלטונה של אוסטריה. הקשרים למרירות לא חדלו, למן הקשר הגדול של „קרבנות מנטואה“ משנת 1850, שזעזע את איטליה ואירופה באכזריות השפטים שבאו בעקבותיה, ועד לקשר שהוכן ע"י חסידי מאצני ב-1853 במילנו. נסיונות האוסטרים להקל את העול מעל האיטלקים ולכונן בארץ משטר ליברלי יותר (מאז 1855—6) שוב לא מצאו מסילות ללבם של התושבים ואחרו את המועד; יותר מדי נשתרשו בלבבות המרירות ואי-האמון. משראה נפוליון השלישי כי הוכשרה

¹² בענין החזיון של „פיאמונטים“ — דהיינו, מדינות-גרעין, בתהליכי שחרור לאומיים — עיין „מערכות“, חוב' ל"ה, עמ' 40.

השעה להרחבת תחום־ההכרעה הצרפתי באירופה, שמחה פיאמונט לעשות עמו הסכם, אשר לפיו תכנסנה צרפת ומלכות סרדיניה יחד למלחמה באוסטרים כדי לספח את לומברדו־ונציה לפיאמונט, שתיהפך ל"מלכות איטליה העלית", — כשטוסקנה, הדוכסיות ורוב מדינת האפיפיור תיהפכנה ל"מלכות איטליה־התיכונה", שנפוליון זמם להושיב על כסא־המלוכה שלה נסיך מבית בונפרט.

אך הדרך שבה נכנסה איטליה למלחמת 1859, מלאה משמעותה והיקפה שבכוח; לא יובנו אלא אם כן נסקור גם את הרקע הציבורי־הפנימי באיטליה.

בסימן "האגודה הלאומית" — ליכוד לקראת המאבק

את מעמדו ה"מוכר" במדיניות הבין־לאומית רכש לו קאבור ע"י הבלטת ערכה של פיאמונט "כמדינה האיטלקית היחידה, שבה לא תיתכן מהפכה"; ולשם רכישת מעמד זה, והכשרת הקרקע לכריתת בריתות מבחוץ — וכן, לדעתו, לשם מניעת ערעורם של יסודות המדינה הפיאמונטית, — שיתף עצמו לא פעם, במידת־מה, במעשיה של הריאקציה המדינית באירופה כאותן השנים נגד יסודות רדיקליים ודימוקרטיים. אך, כשם שלא היה בכוחו להנחיל תבוסה לעצמחה הצבאית של אוסטריה בשדה הקרב בלי בעל־ברית אדיר (ואנטי־דמוקרטי) מבחוץ, ממש כך לא היה לו סיכוי להיות, לגבי בעל־ברית זה עצמו, יותר מסתם ואסל, נגרר וחסר כל מדיניות עצמאית, — ולא היה בכוחו ליהפך לגורם דינמי של התלכדות איטליה והתבצרותה העצמית, אם כרצונו של בעל־הברית ואם שלא כרצונו, — מבלי להיזקק לכוחות העממיים הצעירים והלוחמים, שהיו מוכנים לשאת בעול שחרורה של איטליה גם בהיותו כבד ביותר, גם בהיות קרבותיו אכזריים ביותר, ובעוד תכליתו לאלתר אינה מובטחת. כאן שורש הכפילות שבמדיניות־הבריתות של קאבור. בריתות כלפי חוץ — עם מדינות זרות; וכלפי פנים — עם כוחות, שלעתים קרובות היה מכריז עליהם כעל "מפירי חוק" ו"מתנגדים למדינה", והיה מדכאם — ולא עוד אלא, לעתים, גם עם אנשים, אשר בית הדין הפיאמונטי שפטם למוות. דווקא אי־הצלחתם של כמה מן הקשרים והמרירות של מאצני, הכשירה את הקרקע לכך. כמה מן היסודות הרדיקליים החלו לחפש דרך להצלחת המהפכה האיטלקית. במקום קשירת קשרים רצו באפשרות להופיע הופעה של כוח עממי, לוחם, בעל ממדים; ולא ראו דרך לכך אלא בקשר עם המדינה הקיימת והצבא הסדיר של פיאמונט ובהישענות עליהם. לשם כך מוכנים היו גם רבים מהרפובליקאים שבהם לקבל את המלוכה הקונסטיטוציונית של סרדיניה כמכשיר לשחרורה של איטליה. המנהיג הגולה של הריפובליקה הונציאנית, דניאל מאנין, מצא בנפשו את העוז האזרחי להתלטה זו — שלא היתה קלה כלל, מחמת הבגידות, שלפי הכרת הדמוקרטים ה"לומברדו־ונציים", בגד בהם בית סאבו בשעתו. נוסדה "האגודה הלאומית", שאיחדה את כל המקבלים את בסיס הפעולה ה"ל"; ואליה נצטרף גריבלדי, ב־1857. גם לאחר שמאנין מת בלא עתו הוסיפה אגודה זו להתפתח ולהכות גלים. בדיעבד נסתעפה ממנה רשת של ועדים ותאים על פני כל איטליה, ביחוד — בצפון ובמרכז, ושכבות עם שונות מן הקצה אל הקצה נצטרפו אליה.

בהדרגה החלו להתארגן גדודי מתנדבים, בצדו של צבא פיאמונט הסדיר, שגריבלדי הופקד עליהם, וחלק ניכר מהם היו הלומברדים, הבורחים משירות-החובה בצבא האוסטרי שהונהג שם; אכן, זרמו גם אחרים רבים, וגדוד-דרגונים שלם של האפיפיור ערק כדי לעבור לפיאמונט.

מלחמת 1859

באביב 1859 הצליחה פיאמונט להביא את אוסטריה לידי מעשה-התקפנות הראשון — דבר אשר הפעיל את ברית-העזרה עם צרפת. צבא פיאמונט החזיק מעמד עד בוא גייסות הצרפתים לעזרתו. קרב מג'אנטה פתח לפני בעלי-הברית את לומברדיה ומילנו. הנצחון במערכת סולפרינו עמד להנחיל להם את צפון איטליה כולו; אבל אחריה חתם פתאום נפוליון, מתוך שיקולים מדיניים פנימיים ובין לאומיים שלו, על שביתת נשק עם אוסטריה, ולפי תנאי השלום לא דרש ממנה אלא את לומברדיה בלבד (דהיינו בלי מחוז ונציה), אשר אותה מסר, מצדו, לפיאמונט. הוסכם, כי בטוסקנה, הדוכסיות ורומניה (שנתפרדה בינתיים ממדינת האפיפיור) יונהג המשטר הקודם.

גריבלדי וגדודי-המתנדבים במסע 1859

מעין מסע-בפני-עצמו היוו במלחמת 1859 האופרציות של גריבלדי, עם גדודי המתנדבים שלו, בצפונה של לומברדיה, בארץ האגמים. היו לו כבר כ-5000 איש, אשר פקדו עליהם עוזריו וסגניו מאז, מימי אמריקה הדרומית והגנת-רומא. „צידיי-אלפים“ אלה נאמר עליהם, כי „היו ממיטב פריחתה של הפטריטיות האיטלקית, אנשי כל שכבה ומעמד, אצילים, אמנים, סטודנטים-של-רפואה, פועלים, אשר עזבו ביתם ונוחותם למען אחוז-חרב למען החירות. אנשים כאלה, עם כל היותם חסרי משמעת ולקויי ציד, נעדרי נסיון, עם חיל-פרשים מועט ובלא חיל-תותחנים, אפשרי היה כי ירחיקו לכת בהנהגה טובה“. משהובטחו לב ארץ-פיאמונט, וטורין הבירה, בפני הכיבוש האוסטרי ניתנה לגריבלדי ההוראה להתקדם לתוך לומברדיה ולעורר את עמה למרד, כשידו חפשית לנהל את האופרציות כראות עיניו. עם עברו את הנהר טיצ'ינו¹³, צלל באורח נועז אל מעמקי הארץ התפוסה בידי האויב, בוותרו על כל „בסיס“ ובסמכו על ידידות האוכלוסיה ועל האיסטרטגיה הנועזת שלו עצמו. ב-26.5 הנחית תבוסה לגנרל האוסטרי אורבן לפני העיר ואראצה, ואחר זאת ערך את מסעו אל עבר קומו, ובראש 3000 איש הביס מחדש, ליד סן-פארמו, את חילו של אורבן שעלה עליו במספרו פי שלושה.

והרי תיאור תמציתי להמשך המסע (לפי בולטון קינג): „אך הוא צלל במשחק רב-סיכון מדי עם חילו הקטן; הוא נכשל בהתקפת לילה על המצודה שבלאואנו (על חופו המזרחי של האגם לאגו מאג'ורה); ובאוצו חזרה, לשחרר את ואראצה אשר נתפסה מחדש ע"י האוסטרים, כמעט וכוותר, ונחלץ רק באמצעות תנועת-נסיגה נועזת“. בהיותו שרירי בחוסר כל ידיעה על תנועותיו וגורלו של הצבא

(13) עיין מפת איטליה הצפונית שבמפת איטליה הכללית.

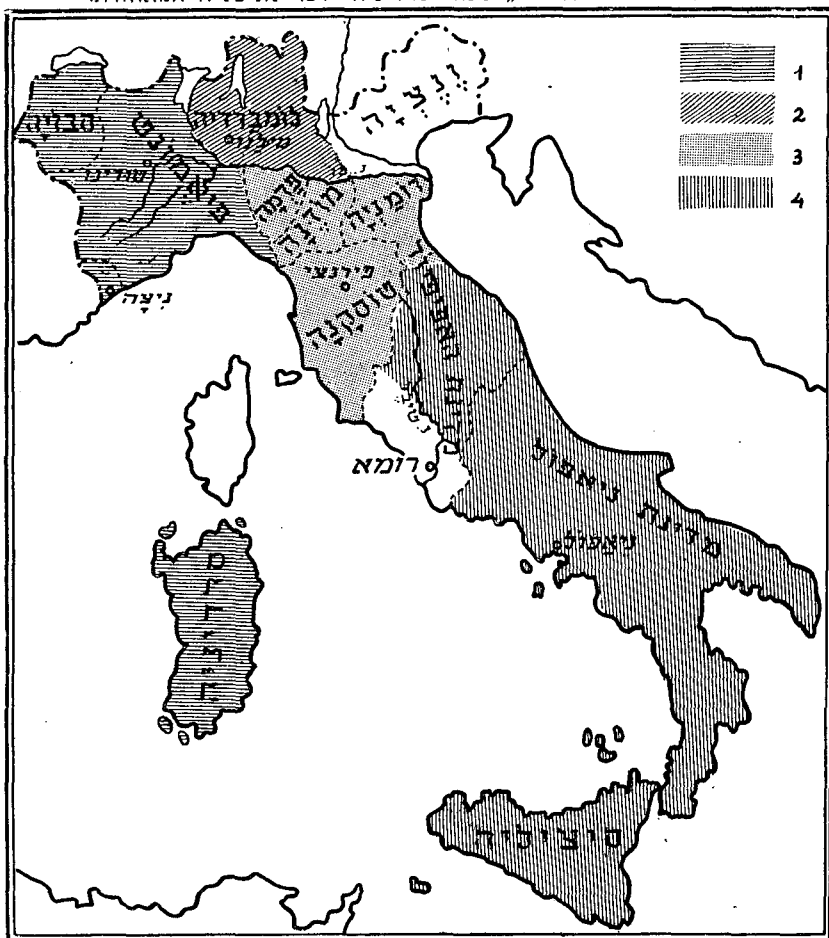
הצרפתי-האיטלקי הראשי — וכשנדמה היה לגריבלדי כי במפקדה הראשית שכוחו והפקירותו — היה מצבו חמור; אך עם הקריאה הפתאומית מן המפקדה האוסטרית אל אורבן לשוב — דבר שנבע מנסיגתו הכללית של הצבא האוסטרי אל מזרחה מטיצ'ינו, לתוך תחומי לומברדיה — רווח להם למתנדבים מסכנותיהם. אפשר היה לומר כי מבחינה איסטרטגית לא ביצעו המתנדבים מעשה רב, שיכריע בגורל מסע המלחמה כולו — „אך איטליה כולה מלאה הדיהם של קרבות העיוז שהתחוללו ליד ואראזה וסאך-פארמו, של תמרונים המסנוורים של גריבלדי, של אותה ההעזה הבזה-לאויב, בה הדחים והפתיע את חילותיו של אורבן“ בהמשך מסע-המלחמה, בשעת ההתקדמות מעבר למילנו ולנהר מינצ'יו לקראת „מרובע המבצרים“, היוו גדודי גריבלדי את האגף השמאלי של חיל-החלוץ. ומשהתרכזו כוחות הצבא העיקריים, נשלח גריבלדי לפנות מן האוסטרים את העמק של ואל-טאלינה ולשמור על מעברות האלפים של סטאליואי וטונאָלה. „מעברות-ההרים לא עמדו כלל בפני איום מצד האוסטרים; והיה אולי לגריבלדי יסוד מספיק למחשבתו, כי המשימה הזאת לא היתה אלא מעשה הערמה מצד הקיסר, להרחיק את הכוחות האי-סדירים, אשר מפני אופיים המהפכני חשש, ואשר את הקמתם ניסה¹⁴ — לשוא — למנוע“.

במבחן העמידה מול אפיטרופוסות מבחון

לאחר שביתת הנשק של נפוליון עם האוסטרים, ושלום וילה-פראנקה, היתה ההתמרמרות באיטליה כללית. קאבור התפטר לאות-מחאה, אף כי המלך ויקטור עמנואל נאלץ לחתום על חוזה השלום של וילה-פראנקה. אך, כדברי מזכירה של „האגודה הלאומית“, להפארינה: „איטליה לא חתמה על חוזה וילה-פראנקה“. עתה בא תורה של ה„זרוע הדינמית“ אשר למדיניותו של קאבור — גריבלדי. גלילות איטליה התיכונה לא רצו שיוחזר בהם המשטר הקודם. הם התאחדו לפדרציה, הקימו צבא מאוחד משלהן, וגריבלדי נתיצב בראשו. לשם החזרת המשטר היה, איפוא, צורך לערוך מלחמה. מאליו יובן שנפוליון לא היה מוכן לכך, לפי שעל ידי כך היה הורס את מעט הפופולאריות שרכש באיטליה, ואת הישגיו המדיניים שהשיג במלחמת 1859. גם האוסטרים לא העזו לעשות נסיון זה, לפי שברור היה כי הדבר יגרור מלחמה חדשה גם עם פיאמונט, — ומעתה לא היה עוד מעמד האיסטרטגי של האוסטרים באיטליה כלפני היותור על לומברדיה — כמסתבר אף מסקירה חטופה במפה. כחצי-שנה נמשך המשחק הדיפלומטי, המדיני והפסיכולוגי. אך סיומו ההכרחי — ההצטרפות אל ממלכת איטליה המאוחדת, — היה ברור מראש, והוא בוצע באביב 1860. אפס, תביעותיו של נפוליון בדבר פיצוי לצרפת ע"י סיפוח חבל סאבויה (שהיה אמנם צרפתי בעיקרו, ובכל זאת היה עריסת בית-המלוכה הפיאמונטי) והעיר ניצה (מעורבת, איטלקית ברובה, ומקום הולדתו של גריבלדי), — תביעות אשר הציג עוד לפני המלחמה

(14) כמו"מ המוקדם שבינו לבין הממשלה הפיאמונטית, לפני פרוץ המלחמה.

שלבי ההתפשטות מ"מלכות סרדיניה" ועד לאיטליה המאוחדת.

1. מלכות סרדיניה-פיאמונט עד 1859.
2. לומברדיה האוסטרית; סופחה לפיאמונט בשנת 1859.
3. הדוכסיות ורומניה האפיפיורית; הצטרפו אל פיאמונט ב־1860.
4. מלכות "שתי הסיציליות", ושטחים אפיפיוריים; הצטרפו לאיטליה המאוחדת ב־1861.
(ונציה סופחה ב־1866 ורומא נצטרפה ב־1870).

באוסטריה, אך ויתר עליהן עם ויתורו על השגת ונציה לאיטלקים, — חודשו עתה על ידו; ובסמוך למשאל־העם במדינות איטליה התיכונה, וסיפוחן לפיאמונט, נערכו משאל־יעם בסאבויה ובניציה, בדבר סיפוחן לקיסרות הצרפתית, — ואף משאלים אלה (אמנם, בניציה, תחת לחץ כבד של השלטונות) נתנו רוב

גדול בעד הסיפוח. גריבלדי מחה נמרצות על כך — אך מדיניותו של קאבור, שחזר בינתיים לשלטון, נתנה לו עד מהרה מוצא אחר למרי-רוחו ולמרצו. ובעשותה כך פרצה בדרך מהפכנית את מסגרת ההסכמים הדיפלומטיים הקודמת — בדבר ליכודה של איטליה לג', "מלכויות-אזוריות" (צפון, מרכז — והדרום: ניאפול).

ימות-גבורה: — "מסע-האלף" של גריבלדי ושחרור הדרום

בשנים שלפני כן נעשו כמה נסיונות, בעיקר ע"י חוגים מאצניים, לעלות בחוף סיציליה או ניאפול כדי לערוך בהן מרידות, אך כולם נכשלו, מתוך שלא היתה להם אישיות מרכזית בעלת כוח-משיכה, או תמיכה מספקת מבחוץ. עתה — בהתיעצויות הסודיות בין קאבור, ראשי "האגודה הלאומית", המלך וגריבלדי — הוחלט על עריכת נסיון שיהא לו סיכוי ממשי להצלחה. גריבלדי, שכל אותן השנים עסק בארגון כוחות מתנדבים (פעם בפעם בלמוה, אמנם בקושי, מלפרוץ למדינת האפפיור) ושטיפל הרבה ב"קרן-רובים", אשר נועדה לרכישת "מיליון רובים" למתנדבים¹⁵ — הסכים עתה להתייצב בראש הנסיון הנועז הזה. על מידת ההעזה שבו אפשר לעמוד מן העובדה. כי ב-5 במאי 1860 הפליג גריבלדי מנמל קטן ונידח ועמו 1067 מתנדבים בשתי אניות-קטטור קטנות (הלא הוא "האלף" שהיה לסמל עלילות-הגבורה בתולדות איטליה החדשה). בלי שממשלה כלשהי תפרוש עליו כנפי חסותה היה גם הוא, כקודמיו בנסיונות כיוצא באלה, עלול להיחשב ל"שודד ים" סתם, שאחת דתו — לתליה. מדיניות קאבור בענין זה מסתמלת, באורח המגובש ביותר, בהוראה שנתן לאדמירל פארסאנו הסרדיני: "צא עם אניותיך בעקבות גריבלדי, כביכול לדלוק אחריו; אם יופיע הצי הניאפוליטני התמצע ותפוס עמדה בינו לבין גריבלדי". פארסאנו הבין את הרמז, ובתשובתו כתב: "דומני שהבינותי; ואם נכשל, תוכל גם להושיבני בכלא..." לפני המעצמות טען אה"כ קאבור: "אם ציה של ניאפול לא ידע לעצור את גריבלדי מה יכולנו אנו לעשות?"...

ה"צי" הקטן הגיע לקצה מערכה של סיציליה, במארסאלה. תפקידו הראשון של גדוד זה, המזוין ברובים ישנים, — כשלעומתו הצבא הבורבוני הסדיר, בן 24 אלף, שבאי, — היה: לצאת ממיצר טבעי זה, שבמשולש המערבי הצר של האי. דבר זה השיג גריבלדי בדרך כפולה — במסעות מהירים ותנועות-עקיפה דרך הרים, בתפוס צבא המלך עמדה חזקה בדרך-החוף; אך גם בהסתערות נועזת, בכידונים ובאש, במעלה מדרגות-הרים, התפוסות בידי אויב עדיף-בכוח, מתוך חשבון פסיכולוגי של התלהבות המתנדבים ושל השפעת ההלם על רוחו של האויב, — כמעשה אשר היה בקרב קאלאטאפימי, החשוב שבקרבות-השדה בסיציליה ב-1860. פלרמו נצטרפה לאנשי גריבלדי, חילות-המצב הניאפוליטאניים נאלצו לסגת, או להכנע, רבים מחייליהם נצטרפו גם הם. במשך שבועות מעטים נתפשט מסע גריבלדי והגיע עד מסינה, ומיצר הים שבין סיציליה ואיטליה. לאחר שהכריז גריבלדי על עצמו כעל דיקטטור, מטעם ויקטור עמנואל, בסיציליה, החליט להמשיך — ויהימה

15) היה זה בנוסח התקופה; זמן-מה לפני כן עסק מאצני בקרן "לרבו רובים".

פגישת
גריבלדי
עם המלך
במסע הדרום

— במסע זה של כיבוש-שחרור, על אדמת מלכות-ניאפול עצמה. שוב תפסה השייטת הסרדינית עמדה המשתמעת לשני פנים לגבי צייה של ניאפול — בהופיעה הפעם בסמוך למיצר רג'יו-מסינה המפריד בין סיציליה ליבשת. ציי אנגליה וצרפת ש"הסתכלו במצב", נמנעו מהפריע. בכלי שיט מעטים ודלים הצליח גריבלדי להעביר את ראשית מחנהו אל חוף קלבריה. הוא כבש את רג'יו והחל להתקדם צפונה במסע-תנועה נמרץ. חילות-המצב הבורבוניים נתפרקו והלכו, והאיכרים, שבויי תהילתו האגדית של גריבלדי וה"חולצות האדומות" שלו, קמו בהמוניהם לשחר את פניו בברכה; — והוא הקדים את כל חילו ונכנס לניאפול במרכבה אזורחית, עם כמה מקציניו, כשהמלך הבורבוני כבר ברח לגאטה הבצורה וריכז שם, ועל קו הנהר וולטורנו שלפניה, את מיטב צבאו הנותר, שעדיין עדיף היה עדיפות כוח רבה על מחנהו של גריבלדי.

אין לדעת ההיו "חילות המתנדבים" מצליחים מיד להתגבר גם על התנגדותו של מבצר רציני ושל צבא סדיר שבעמדות חזקות, — שהפעם היה גם תקיף בהחלטתו להלחם. אלא שמדיניותו של קאבור, ואתה צבא-המלך, לקחו עתה במישרין חלק בתהפוכות איטליה הדרומית, — אם מתוך שאיפה להבטיח ולבצר את התאחדותו של הדרום עם הצפון, ואם מתוך רצון למנוע התפתחות רדיקלית יותר מדי של התנועה הצבאית-הפוליטית שבהנהגת גריבלדי. צבא-המלך נכנס מרומניה למזרחה של מדינת האפיפיור (אומבריה וה"מרוקת"), הכה את צבאה, המורכב קלגסים קתוליים מאירלנד, שוויצריה, ספרד ועוד, ובעקפו את החבל הקרוב לרומא הגיע דרך האפנינים לאגף המזרחי של עמדות הניאפוליטנים. בקרב על הוולטורנו

נדחקו הניאפוליטנים, החל המצור על גאטה, ואם כי הצי הצרפתי הופיע לפני גאטה וע"י כך מנע הסגר ימי, נאלץ המבצר, בראשית 1861, להכנע.

עוד לפני כן, כמעט מיד לאחר מסע־הכניסה הטריאומפלי עם ויקטור־עמנואל לתוך ניאפול, יצא גריבלדי לאי קפרארה הבודד (שבו התגורר ושקד לעבד את חוותו), כשאתו גמולו היחיד בעד כיבוש „מלכות שתי הסיציליות” בת עשרת מיליון תושבים ומאת אלף אנשי הצבא, — שק זרעים לאחוזות; ומאחוריו — רק בקשה אחת מאת המלך: לנהוג במידת צדק והגינות עם אנשי חילו המתנדב וקציניהם. הסכמתו של גריבלדי לפנות לחלוטין את הזירה הפוליטית במלכות המסופחה ולהניחה בידי קאבור והמלך — בניגוד לרצונו של מאציני, שגם הוא הגיע אז לדרום איטליה, — היה בזה משום הישג רב ל„דיפלומטיה הפנימית” של קאבור; בראשית אפריל, לאחר משאל־עם בניאפול ובסיציליה, נתכנס בטורין הפרלמנט הכל־איטלקי הראשון, אשר הכריז על ויקטור־עמנואל הראשון כמלך איטליה.

הסינתזה של מדינה לאומית ומחפכה לאומית „בכל הררכים”

הדבר האופייני למערכת השחרור האיטלקית בשנות 1859-61, בתורת שלב חדש בהתפתחות דרכי הופעתה, היתה מידת השיתוף אשר הושגה בין הזרמים והגילויים השונים של כוח לאומי קם לתחיה. אמנם ב־1859 היה מאציני נוטה עוד פחות מאשר ב־1848 להאמין באפשרות כי השחרור יבוא ממלכות בית־סאבויה, והכריז על כך, כי לא זו היא מלחמת־החירות האיטלקית. אך הפעלת כוחות המתנדבים (במסע לומברדיה, בהגנה על הפדרציה של איטליה התיכונה, בנסיונות החדירה לתחום מדינת האפיפיור, בהתקוממות הסיציליאנית ובשחרור ניאפול) — מזה, ורשת ועדי „האגודה הלאומית” — מזה, השלימו למעשה, לאורך כל הקו, את הופעתה ה„תקינה” של המכונה הצבאית והדיפלומטית אשר לפיאמונט; והן השלימוהו באופן כה מתואם וגמיש, באורח כה „מסתנן” וחודר לכל — עד אשר גורל המערכה נגד כוחות הריאקציה המובהקת, הפגיש איטלקית והאוסטרית־החיצונית, הוכרע ע"י כך ממילא למפרע. אותם חזיונות מלחמת־החירות הלאומית אשר באו ב־1848/49 בנפרד (מלחמה „סדירה” — לחוד; ומחפכה, התגוננות־עם וגדודי־מתנדבים — לחוד) באו הפעם צמודים — ובזה הבטיחו את הנצחון. משהיה נסתם הפתח התקין למלחמה בנוסח־המסורת — היתה תנועת השחרור פורצת דרך חלון־המחפכה ואשנב־התחבולות. ומשחזר (בראשית 1860) קאבור לתפקידו כראש־ממשלה, לאחר מספר החדשים שבילה בדימוס כמחאה על שלום וילה־פראנקה — הופעל מיד אותו המגע, (לעתים מלא־ניגודים, אך מכוון לתכלית העיקרית), בין קאבור, המלך, גריבלדי, אנשי „האגודה הלאומית”, אשר לראשית 1861 כבר הביא לידי איחודה של איטליה כולה, פרט למובלעת הרומית, שריד מדינת־האפיפיורים, ולאותו „ראש־הגשר” האוסטרי — מעבר־מזה של האלפים, — שבארץ ונציה.

(עוד יבוא)